

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЇ ПОЛІТЕХІЗМУ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Одним із найважливіших завдань школи є формування творчої, самостійної, цілеспрямованої та активної особистості, яка здатна до повноцінної життєдіяльності в суспільстві, що характеризується соціально-економічними та культурно-технологічними трансформаціями. Зміст та організація навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах повинні орієнтуватися не лише на підготовку особистості до виробничих умов, а й на вироблення в них трудової культури на ґрунті цілісної системи наукових знань про сучасне виробництво й нові технології в промисловості.

У педагогіці проблема політехнічної освіти учнів вивчалася давно і всебічно. Аналіз наукової літератури радянського періоду дає підстави виокремити такі напрями наукових пошуків: висвітлення еволюції ідеї політехнізму (Л. Акользіна, М. Колмакова, Г. Крап, Н. Кузін, С. Литвінов, Г. Московкіна, Г. Сосновська); обґрунтування її методологічних основ (С. Батишев, І. Клочков, М. Скаткін, С. Шабалов, С. Шаповаленко); розробка структури і змісту політехнічної освіти (П. Атутов, Ю. Васильєв, В. Гусєв, Д. Єпштейн, К. Іванович, В. Ледньов, В. Поляков, В. Серіков, П. Ставський, Ю. Тюнніков, А. Шибанов); розкриття науково-методичних аспектів проблеми (Н. Буринська, В. Дарханов, М. Жидєлев, І. Зверєв, Ф. Сушкова).

Ідея політехнізму передбачає підготовку молоді до майбутньої трудової діяльності, змістові й організаційні характеристики якої змінюються залежно від суспільно-політичних і соціально-економічних умов життя людей. Дослідники поділяють думку, що праця складає невід'ємну, об'єктивну передумову людського життя, а також виступає універсальною категорією, що охоплює всі аспекти рефлексії суто людської діяльності [3, с. 5]. Досягнення щастя в майбутньому кожною людиною ставилося у пряму залежність від того, наскільки молода людина буде підготовленою до професійної діяльності, у якій мірі буде поєднуватися її розумове й естетичне виховання із трудовим.

На початку становлення радянської влади в Україні майже в кожному місті й у великих селах продовжували працювати вже існуючі школи або засновувалися нові (завдяки зусиллям патріотично налаштованих педагогів). Першим практичним завданням українських комуністів було позбавити українську школу ознак старої української чи російської національної школи та зробити її інструментом комуністичного виховання [3, с. 5].

Докорінно було змінено управління освітою (керівні посади шкільної адміністрації займали члени партії або її довірені особи), тип і характер школи, основні принципи навчання та виховання, головну мету освіти.

Творцем першої освітньої системи в Радянській Україні був тодішній народний комісар освіти Г. Гринько.

Згідно системи Г. Гринька, діти 4-7 років мали виховуватися в дитячих комунах: дитячих садках і майданчиках (ігри, початки грамоти), 8-15 років – відвідувати єдину семирічну трудову школу (два ступені: I – 1-4 класи; II – 5-7 класи), а з 15 років – отримувати освіту у професійній школі (3 роки). Другим типом були високі школи різних типів (2-3 річні технікуми, 4-річні інститути для спеціалізацій у даній галузі чи 2-річні академії). За цією схемою освіти університети в Україні були ліквідовані [3, с. 7].

Згодом систему Г. Гринька було змінено. Деякі зміни вніс тодішній заступник народного комісара освіти Я. Ряппо. Діти 8-12 років навчалися в масовій школі нижчого типу (школи індустріальні, сільськогосподарські, мистецькі, робітничої й селянської молоді), молодь 15-18 років – у школі вищого типу (технікуми). Таким чином, після закінчення семирічки випускники мусили йти до професійної школи (технікуму), щоб стати кваліфікованим робітником. Після її закінчення можна було поступати у вищу школу. Вищі інститути готували не масових практиків, а обмежену кількість інженерів, адміністраторів, агрономів та інших спеціалістів.

З економічних причин більшовицька влада змушена була визнати 4-річну школу як основний тип трудової школи, що постановою Ради Народних Комісарів від 25.11.1924 р. проголошена загальнодоступною та безплатною. Трохи з часом, а саме законом від 05.09.1925 р. навчання дітей у перших чотирьох класах трудової школи було проголошене як обов'язкове та безплатне [3, с. 12].

На початку 20-х рр. ХХ ст. інтенсивного розвитку набув дитячий рух "Юний Спартак". Одним із головних завдань дитячої організації було суспільно-трудове виховання молодого покоління шляхом залучення школярів до трудового життя країни. Завдання трудового виховання визначалося таким чином: "1) розвиток навичок продуктивної колективної праці; 2) розвиток умінь володіти формою, матеріалами, інструментами; 3) розуміння основних елементів будь-якого виробництва. У сільській місцевості завдання ставилися ті ж самі, але із сільськогосподарським нахилом" [6, с. 8].

Опанування знаннями з різних галузей виробництва й набуття трудових навичок здійснювалося різними шляхами. Так, у плані роботи Центральної Комісії з дитячого руху (1923–1924 рр.) рекомендувалося створювати різні майстерні й організовувати у них трудову діяльність дітей [4, с. 7]. Крім цього, створювалися дитячі трудові артілі, робота яких повинна була "зводитися не лише до того, щоб отримувати від них продуктивність, а й щоб залучати дітей до роботи, надавати поняття про ту чи іншу галузь виробничої праці" [5, с. 11-12]. У літній час для піонерів створювали табори-комуні, де праця дітей мала науковий характер.

Характерною для цього часу була організація виставок та музеїв дитячої творчості, що безумовно сприяло зміцненню зв'язку навчання з трудовою діяльністю. Значна увага приділялася розвитку позашкільних форм роботи з учнями. У Харкові в 1923 р. створено Центральну дослідну станцію, при якій функціонували майстерні та гуртки для розвитку дитячої технічної творчості. При центральному дитячому клубі у м. Миколаєві були також засновані слюсарна, столярна, картонажна, швейна майстерні [6, с. 8].

У 1923 р. були опубліковані навчальні програми Головоцвуху Народного комісаріату освіти України для дітей до 15 років [1]. У цих програмах принцип політехнізму трактувався ширше. Значна увага приділялася роботі по домашньому господарству, сільськогосподарським роботам, виготовленню навчальних посібників, самообслуговуванню. Навіть викладання такого предмета, як ботаніка, мало агрономічну спрямованість. Та на рівні з позитивними зрушеннями спостерігалися й певні негативні тенденції: навчальна робота за цими програмами майже не відповідала вимогам загальноосвітньої підготовки учнів; питання, що взяті із оточуючого життя, не забезпечували міжпредметних зв'язків і були далекі від систематичного вивчення наук. Як наслідок, навчання інколи зводилося до вузького ремісництва.

Становлення прогресивних ідей трудового виховання та професійної підготовки молоді було викликано потребою утвердження кардинально нової системи виховання й освіти, яка б повністю відповідала соціальним та економічним змінам у суспільстві.

У 20-х роках виникли нові проекти експериментальних шкіл: Дальтон-план, метод проектів, Віннетка-план, творча школа, сучасна школа та ін. Для всіх експериментальних шкіл характерною ознакою була організація праці дітей у майстернях і лабораторіях. Велика увага зверталася на громадську працю учнів [3, с. 11].

У наш час, на жаль, не всі шкільні навчальні заклади мають необхідну матеріальну базу для забезпечення політехнічної освіти, а для того, щоб виправдати існуюче становище, здійснюються спроби обґрунтування тези щодо її недоцільності. Водночас деякі вчені (В. Борисов, Й. Гушулей, В. Мадзігон, Н. Ничкало, В. Курило, В. Сидоренко, Г. Терещук) доводять думку, що посісти достойне місце в Європейському співтоваристві українське суспільство зможе лише за умови оволодіння молоддю необхідним мінімумом політехнічних знань і умінь. У сучасній науці не існує однозначного розуміння поняття "праця". Учені визначають його як складне, багатогранне явище, основний спосіб існування й самовиразу людини, розгортання її внутрішніх потенцій, перетворення зовнішньої необхідності у внутрішню потребу; як доцільну діяльність людини, спрямовану на видозміну та пристосування предметів природи для задоволення своїх потреб; як процес людської діяльності, обмежений просторово-часовими рамками,

спрямований на самореалізацію й отримання певної вигоди; як синтетичну категорію, яка характеризує специфічну, властиву людині форму діяльності, спрямовану на освоєння й перетворення природного середовища, поліпшення соціальних відносин або перетворення нових цінностей [7, с. 514].

Отже, з метою реалізації ідеї політехнізму у шкільній освіті України відбувалися активні експериментальні пошуки новаторського характеру. Адже правильно організоване трудове виховання, безпосередня участь дітей та молоді у виробничій праці завжди є дієвим фактором громадянського виховання, морального та інтелектуального формування особистості, її фізичного розвитку. Упродовж доволі довгого періоду шкільна практика накопичила цікавий позитивний досвід з організації праці в майстернях, на пришкольних земельних ділянках, на виробничій практиці, особливо у сільських школах. Були розроблені різноманітні форми вивчення учнями промислового й сільського господарства. При вивченні природознавства, фізики, хімії широке розповсюдження отримали екскурсії на виробництво, лабораторні роботи, практичні заняття. Значну роль у встановленні зв'язку між загальноосвітньою, політехнічною і трудовою підготовкою відігравали різні види позакласної та позашкільної освіти. Соціально-економічна ситуація в незалежній Україні зумовлює необхідність удосконалення політехнічної освіти учнів шляхом посилення трудової спрямованості всіх ланок навчально-виховного процесу. А це забезпечить формування в учнів універсальних та ефективних способів трудової діяльності з урахуванням соціальних, психологічних, екологічних, економічних, естетичних та інших факторів; виховання в них креативності, активності, самостійності, ініціативності й підприємливості.

Список використаної літератури

1. Єдиний навчально-виховний план в установах соціального виховання для дітей до 15 років в УРСР. – Харків, 1928. – 45 с.
2. Звернення Коростенського виконкому Рад до всіх шкіл та осередків КСМУ (лютий, 1925 р.) // Державний архів Житомирської області (ДАЖО). – Ф. 1682. – Оп.1. – Спр. № 8. – Арк. 21.
3. Москаленко А. М. Лекції з історії педагогіки. Історія педагогіки України. – Київ, 2005. – 112 с.
4. План роботи Центральної Комісії з дитячого руху (грудень 1923 р. – січень 1924р.) // ДА00. – Ф. 150. – Оп.1. – Спр. № 328. – Арк. 7.
5. Протокол засідання Колегії Політпросвіти Одеського губернського комітету (30 жовтня 1923 р.) // ДА00. – Ф. 150. – Оп.1. – Спр. № 328. – Арк. 11–12.
6. Резолюція III Всеукраїнської наради робітників Комуністичного Дитячого руху (1925 р.) // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. №280. – С. 8–16.
7. Філософський енциклопедичний словник / [під ред. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – С. 742.

Богдан Сірий

ПОЛІТЕХНІЧНА ПІДГОТОВКА І ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Політехнічний принцип у навчанні школярів, передбачаючи єдність теорії і практики в засвоєнні наукових основ техніки й технології та безпосереднє керування ними в процесі трудової діяльності, є найважливішим фактором розвитку і виховання. Тут не ставиться завдання розкрити всі зв'язки та відношення впливу зазначеного фактора. Ми розглянути тільки деякі питання впливу реалізації політехнічного принципу на активізацію пізнавальної діяльності учнів і на формування їхньої особистості.

Політехнічний аспект виховання учнів стає необхідним ще й тому, що, як пише академік В. О. Трапезников, – “керування “великими системами” в нашому народному господарстві реалізується за формулою “знають-можуть-хочуть-встигають”. У разі від-